

Nr 38.

Ankom till riksdagens kansli den 2 juni 1943 kl. 7 f. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss komplettering av gällande rekvisitionslag.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 135, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Andersson* i Vigelsbo hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en lämplig komplettering av gällande rekvisitionsförordning på så sätt, att näringsbidrag efter värderingsnämnds prövning kan medgivas för rekvirerade fordon, vars ägare för sin utkomst äro beroende av innehavet av detsamma».

Såsom skäl för sin hemställan har motionären anfört följande:

Under den alltjämt pågående försvarsberedskapen har en omfattande rekvisition av last- och personautomobiler för arméns räkning ägt rum. När sådan rekvisition verkstälts har denna gjorts dels med äganderätt och dels med nyttjanderätt. Rekvisition med äganderätt avser köp av densamma under det att rekvisition med nyttjanderätt avser hyra. I båda fallen verkställes en värdering av fordonet, gäller det äganderätten lägges denna till grund för lösenbeloppet. Gäller det däremot nyttjanderätt lägges värdet till grund för dagersättningen. När en värderingsnämnd fastställer priset har den att ta hänsyn till fordonets storlek, genomsnittliga tillstånd och katalogpris. Fordonets storlek och katalogpris äro kända. Fordonets genomsnittliga tillstånd i övrigt fastställs efter sakkunnig uppskattning. Denna uppskattning torde helt säkert bli tämligen objektiv och vederhäftig.

Under den försvarsberedskap vi nu ha, har emellertid rekvisitionsförordningen visat sig medföra betydande olägenheter för de myndigheter som haft att handlägga ärenden i ovan omförmälda angelägenhet, liksom den också ganska hårt drabbat bilägare som varit för sin utkomst beroende av bilinnehavet.

När en rekvisition drabbat en enskild bilägare, som kanske många gånger, redan på grund av brist på bränsle, olja och gummi avfört sin bil ur registret, har han i regel gjort en god affär att på grundval av den gjorda värderingen få sälja sitt fordon. Annorlunda ställer sig förhållandena för en bilägare, vilken driver biltrafik som yrkesmässig verksamhet. Även han får i likhet med den föregående ett pris grundat på värderingen. För att kunna fortsätta sin näring är han emellertid hänvisad till att köpa sig ett nytt fordon. När han skall göra detta visar det sig i regel för det första att det är synnerligen svårt att uppbringa ett nytt fordon samt för det andra att priset blir mycket högt. Svårigheter ha av denna anledning många gånger yppat sig för åstadkommande av ett nytt förvärv. I varje fall har det betydligt stora förluster för dem som haft biltrafiken som sitt huvudsakliga försörjningsmedel.

För värderingsnämnderna har det även medfört olägenheter på så sätt, att nästan alla värderingsärenden som berört bilar i regelbunden trafik överklagats hos riksvärderingsnämnden. Det torde helt säkert vara ett väl-

grundat önskemål att ett tillrättaläggande av dessa olägenheter med det snaraste komme till stånd, detta helst som det även ur rättvisesynpunkt synes vara väl motiverat.

Över motionen har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttrande från riksvärderingsnämnden. Det från nämnden inkomna yttrandet finnes såsom bilaga fogat vid detta utlåtande.

De grundläggande bestämmelserna om ersättning vid rekvisition finnas i 11 och 12 §§ i 1942 års rekvisitionslag. I 11 § stadgas bl. a., att för förnödenhet, som övertages med äganderätt, skall lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. Enligt 12 § första stycket skall, då förnödenhet tages i anspråk med nyttjanderätt, ersättning efter den i 11 § angivna grund lämnas för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta.

Denna avfattning av ersättningsbestämmelserna infördes i rekvisitionslagstiftningen i samband med tillkomsten (1939) av allmänna förfogandelagen, då reglerna om ersättningens belopp gjordes enhetliga för alla slag av statliga förfoganden och fingo det innehåll, som angivits ovan. Dessförinnan skulle enligt 7 § i 1938 års rekvisitionslag för förnödenhet, som övertogs med äganderätt, lämnas »full ersättning» och för förnödenhet, som togs i anspråk med nyttjanderätt, lämnas »full ersättning» för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta samt enligt 15 § i 1934 års häst- och fordonsanskaffningslag fordon, som skulle avstås, inlösas mot ett pris svarande mot »fulla värdet».

I motiveringen till de ändrade ersättningsbestämmelserna (proposition 1939: 284) anfördes bl. a., att de av tillfällig brist och abnormt stegrad efterfrågan påverkade dagspriserna ej finge bli avgörande för prissättningen vid statliga förfoganden utan att man måste utgå från mera objektivt bestämda beräkningsgrunder. Den ledande principen borde därvid vara den att ersättning skulle givas för nödvändiga kostnader men därutöver såvitt möjligt blott medgivas en skälig vinstprocent.

De genom 1939 års lagstiftning tillkomna ersättningsbestämmelserna överfördes utan särskild motivering till 1942 års rekvisitionslag.

Rörande sättet för fastställande och utbetalning av rekvisitionsersättning samt praxis vid tillämpningen av bestämmelserna om ersättningens storlek får utskottet hänvisa till riksvärderingsnämndens yttrande över motionen.

Utskottet.

Såsom motionären framhållit kunna motorfordon vid rekvisition tagas i anspråk antingen med äganderätt eller med nyttjanderätt. Då den, från vilken fordon rekvireras med nyttjanderätt, enligt ersättningsbestämmelserna i rekvisitionslagen torde vara berättigad till ersättning för den förlust han kan lida i sin näring därigenom att han icke kan disponera fordonet, synes den genom motionen väckta frågan hava avseende endast å fall, då rekvisition sker med äganderätt.

Gällande bestämmelser angående storleken av ersättningen för fordon, som övertages med äganderätt, torde innebära, att för detsamma skall utgivas allenast lösen motsvarande fordonets värde, beräknat efter vissa restriktiva normer. Dessa regler måste ses mot bakgrunden av det ändamål som rekvisitionsinstitutet avser att fylla och de förhållanden varunder rekvisitionslagen kan komma att tillämpas. Rekvisition måste tillgripas för fyllande av sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka icke kunna med tillräcklig skyndsamtighet tillgodoses på annat sätt, och rekvisitionsreglerna måste utformas med hänsyn till förhållandena vid krig eller omedelbart förestående krig. Det är uppenbart, att vid ett mobiliseringstillstånd under sådana förhållanden, då utkomstmöjligheterna komma att avskäras eller avsevärt rubbas för flertalet av befolkningen, ärenden angående rekvisitionsersättning måste erhålla en summarisk behandling. De nuvarande ersättningsbestämmelserna torde vara ägnade att under antydda förhållanden i möjligaste mån tillgodose kravet på rättvisa.

Under nu rådande beredskapsläge kan en restriktiv tillämpning av ersättningsbestämmelserna i rekvisitionslagen i vissa fall te sig obillig. Enligt vad riksvärderingsnämnden anfört tages emellertid i praxis vid bestämmande av ersättning för rekvirerat motorfordon hänsyn till det men rekvisitionen innebär för fordonsägaren i det fall han för sin försörjning varit beroende av att disponera fordonet i sin rörelse. Vid sådant förhållande finner utskottet ej skäl att förorda någon ändring av de nu gällande ersättningsreglerna.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion ej måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 1 juni 1943.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit

från första kammaren: herrar *Norman, Linder, Wistrand, Forslund**, *Olof Carlsson, Mannerskantz, Roos* och *Holstenson*;

från andra kammaren: herrar *Hallagård, Hermansson, Holm**, fru *Johansson*, herrar *Larsson* i Östersund*, *Johnsson* i Kastanjegården och *Hagård**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Till Riksdagens andra lagutskott.

Genom remiss den 12 februari 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt riksvärderingsnämnden att till riksdagens andra lagutskott avgiva utlåtande över en i andra kammaren väckt motion, nr 135, angående viss komplettering av gällande rekvisitionslag.

Till åtlydnad härav, får riksvärderingsnämnden anföra följande.

Nu gällande rekvisitionslag, som antogs av 1942 års riksdag, är utfärdad den 30 juni 1942 (nr 583) och trädde i kraft den 1 oktober samma år (se S. F. S. 1942: 585). Tillämpningsföreskrifter äro utfärdade av Kungl. Maj:t i rekvisitionsförordningen den 30 juni 1942 (nr 586).

För handläggningen av ärenden rörande ersättning enligt rekvisitionslagen samt ärenden, som äga samband därmed, skola enligt 8 § i lagen finnas tillsatta dels en värderingsnämnd för hela riket (riksvärderingsnämnden), dels ock lokala värderingsnämnder, nämligen hästvärderings-, bilvärderings- och allmänna lokala värderingsnämnder inom länen samt fartygsvärderingsnämnder inom marindistriktet.

I 11—13 §§ rekvisitionslagen hava givits bestämmelser om de grunder, efter vilka ersättning för rekvirerade förnödenheter och tjänstbarheter skall utgå.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris å förnödenhet eller tjänstbarhet skall jämlikt 14 § rekvisitionslagen taxa å nämnda pris upprättas. I taxa skall pris upptagas med belopp, som bestämmas med tillämpning av nyssnämnda ersättningsgrunder. Prissättning i taxa verkställes antingen av riksvärderingsnämnden eller efter riksvärderingsnämndens bestämmande av de allmänna lokala värderingsnämnderna; av de senare upprättade taxor skola underställas riksvärderingsnämndens prövning.

Finnes i taxa upptaget pris för rekvirerad förnödenhet eller tjänstbarhet, skall ersättningen därför utgå i enlighet med taxan (15 §). Ersättningen fastställes i sådant fall av den myndighet, som för kronans räkning mottagit det rekvirerade eller har uppsikt över rekvisitionen fullgörande (i det följande kallad mottagaren). Över beslut av mottagaren må enskild sakägare — men ej kronan — anföra besvär hos vederbörande allmänna lokala värderingsnämnd (17 §). Lokala nämndens beslut må av enskild sakägare eller kronan överklagas hos riksvärderingsnämnden (20 §). Mottagare och lokal nämnd må icke fastställa ersättningen till högre belopp än som anges i taxan. Däremot äger riksvärderingsnämnden, där taxans tillämpning på grund av särskilda omständigheter skulle innefatta synnerlig obillighet, på framställning bestämma ersättningen till högre belopp (15 §).

Beträffande motorfordon, varom i föreliggande motion är fråga, har riksvärderingsnämnden verkställt prissättning i taxa av *hyresersättning* för dylika fordon (se S. F. S. 1942: 95). Taxan avser dock icke hyresersättning för längre tid än en månad och gäller icke motorfordon, som vid ianspråktagandet var avfört ur automobilregistret. Begränsningen av taxan till en hyrestid av en månad sammanhänger med att vid längre hyrestid de faktorer, som påverka ersättningens storlek, ansetts vara alltför mångskiftande för att ersättningen skall kunna bestämmas med ledning av taxans schematiska prissättning. I fråga om avregistrerade motorfordon, vilkas rekvirerande med nyttjanderätt i regel icke torde innebära någon förlorad avkastning eller nytta för vederbörande ägare, har hyresersättning ej heller ansetts böra inflyta i taxan.

I de fall hyresersättning för motorfordon sålunda icke finnes upptagen i

taxan, skall ersättningsfrågan i första hand hänskjutas till vederbörande allmänna lokala värderingsnämnd (18 §). Till sådan nämnd skall även i första hand hänskjutas frågor om ersättning för skada eller avsevärd försämring å motorfordon, som rekviderats med nyttjanderätt, ävensom frågor om ersättning för åtgärder, varom förmåles i 7 § rekvisitionslagen (19 §).

Då förnödenhet, för vilken ersättning skall bestämmas av mottagaren eller av allmän lokal värderingsnämnd, tages i anspråk med nyttjanderätt, skall enligt 60 § rekvisitionsförordningen besiktning äga rum för utrönande av förnödenhetens beskaffenhet och värde såväl vid avlämnandet som vid återlämnandet efter begagnandet m. m. Över besiktning, som skall verkställas av tre gode män eller genom mottagarens försorg, skall, där mottagaren anser nödigt eller avlämnaren det påfordrar, upprättas instrument. Beträffande motorfordon upprättas regelmässigt dylika instrument. Vid sidan av den utredning vederbörande fordonsägare kan lägga fram, utgör de i besiktningssinstrumenten intagna uppgifterna rörande fordonen — såsom märke, årsmodell, lastförmåga, utrustning m. m. — det material varpå nämnderna ha att grunda ersättningsbesluten.

Vad härefter angår motorfordon, som rekvideras med *äganderätt*, är att märka, att rekvisitionslagen bygger på den förutsättningen, att ersättning härför icke skall upptagas i taxa. Fråga om ersättning för av kronan med äganderätt övertagna motorfordon skall enligt 18 § rekvisitionslagen alltid hänskjutas till bilvärderingsnämnd såsom första instans. Bilvärderingsnämnd består av tre ledamöter, två utsedda av vederbörande länsstyrelse och en av militär myndighet, vilka enligt 12 § rekvisitionsförordningen skola vara förtrogna med motorfordons och motorredskaps konstruktion och skötsel; en av ledamöterna skall tillika äga ingående erfarenhet om värdering av motorfordon och motorredskap. Över beslut av bilvärderingsnämnd må besvär anföras hos riksvärderingsnämnden av såväl enskild sakägare som kronan.

Motorfordon, som tages i anspråk med *äganderätt*, skall inställas inför vederbörande bilvärderingsnämnd för besiktning och värdering, varefter nämnden omedelbart har att bestämma ersättningen. Besiktningen skall alltså företagas av samma personer, som ha att bestämma ersättningen för fordonet (41 § rekvisitionsförordningen).

Vad nu sagts angående sammanträdesordningen för bilvärderingsnämnd gäller emellertid icke undantagslöst. I fall då motorfordon rekvideras med *äganderätt* till ringa antal må nämligen enligt 51 § rekvisitionsförordningen rekvisitionsförordna, att ersättningsärendena skola handläggas av bilvärderingsnämnd i enlighet med den för allmänna lokala värderingsnämnder stadgade ordningen, vilket innebär, att besiktning skall förrättas av gode män eller genom mottagarens försorg samt att bilvärderingsnämnden först i efterhand prövar ersättningsfrågan. Denna ordning för ersättningsbestämmande har jämväl tillämpats i fråga om de bilar, som rekviderats före ikraftträdandet den 1 oktober 1942 av den nya rekvisitionslagen men beträffande vilka ersättningsfrågorna icke hunnit slutligt avgöras före sagda dag. Även enligt 1938 års rekvisitionslag gällde den ordningen, att de lokala värderingsnämnder, som då hade att avgöra ersättningsfrågorna, först i efterhand fastställde ersättningen. I samtliga nu nämnda fall då ersättningen fastställes av värderingsnämnd i efterhand, utgöra de vid besiktning av fordonen upprättade instrumenten det huvudsakliga material, ur vilket nämnderna kunna inhämta de uppgifter rörande fordonen, som erfordras för ersättningsfrågornas bedömande. Dock torde det icke vara i överensstämmelse med rådande praxis att, såsom motionären synes antaga, de värden, som av godemännen åsatts fordonen vid besiktningen, utan vidare läggas till grund för de ersättningsbelopp, som nämnderna ha att fastställa. I stället torde värderingsnämnderna regelmässigt självständigt söka bilda sig en uppfattning om de priser, som böra åsättas

fordonen, med ledning av de uppgifter i övrigt rörande fordonen, som inflyta i besiktningsinstrumenten eller som eljest äro tillgängliga för nämnderna. Icke minst plägar härvid avseende fästas vid det men rekvisitionen innebär för fordonsägaren i det fall han för sin försörjning varit beroende av att disponera fordonet i sin rörelse. Med anledning av vad i motionen uttalats angående de svårigheter, som till följd av inträdd prisstegring skulle uppkomma vid återanskaffning av bilar i stället för sådana som rekvirerats, förtjänar i detta sammanhang framhållas, att vid ersättnings bestämmande hänsyn regelmässigt tages till dagspriserna å fordonen, under förutsättning att fordonsägaren befinner sig i den situationen att han är nödsakad omedelbart gå i författning om inköp av nytt fordon.

I motionen har gjorts gällande att nästan alla värderingsärenden, som berört bilar i regelbunden trafik, överklagats hos riksvärderingsnämnden samt att detta skulle medföra olägenheter för värderingsnämnderna. Riksvärderingsnämnden är visserligen icke i tillfälle att framlägga någon statistik beträffande »bilar i regelbunden trafik», men enligt för riksvärderingsnämnden tillgängligt siffermaterial kan beräknas, att riksvärderingsnämnden haft att pröva ersättningsfrågorna beträffande ungefär 25 procent av samtliga under år 1942 med äganderätt rekvirerade motorfordon. Några olägenheter för värderingsnämnderna till följd av att ersättningsbesluten blivit överklagade torde icke hava yppats. Då av lokal nämnd fastställda ersättningsbelopp enligt 51 och 64 §§ rekvisitionsförordningen skola utanordnas så snart den lokala nämndens beslut vunnit laga kraft gentemot kronan, torde överklagandet av ersättningsbesluten ej heller innebära några större olägenheter för den enskilde sakägaren annat än i de fall besvär anföras från kronans sida. För att jämväl i sådant fall i möjligaste mån begränsa olägenheterna för den enskilde stadgas i 51 § rekvisitionsförordningen att, oavsett att kronan anfört besvär över ersättningsbeslut, länsstyrelsen skall, så snart besvärstiden gått till ända, utanordna två tredjedelar av det fastställda ersättningsbeloppet i förskott.

Ehuru i den nya rekvisitionslagen kravet på ett skyndsamt avgörande av ärendena torde få anses bättre tillgodosett än enligt förut gällande lag — bland annat därigenom att ersättning för med äganderätt rekvirerade motorfordon såsom regel skall bestämmas av bilvärderingsnämnden i samband med fordonens inställelse — torde det icke kunna helt undvikas att i vissa fall dröjsmål uppstå, innan ersättningsfrågorna bliva avgjorda. Det förtjänar emellertid uppmärksammas, att enligt rådande praxis ersättningsbeloppen ansetts böra om möjligt avvägas så, att vederbörande erhåller gottgörelse jämväl för de med dylika dröjsmål förenade olägenheterna. Däremot medgiver icke rekvisitionslagen utdömande av ränta å ersättningsbeloppen.

Slutligen må erinras därom att även sedan ersättning för rekvirerad förnödenhet blivit i vederbörlig ordning slutligt fastställd, ytterligare uppskov med ersättningsbeloppets erläggande kan uppstå till följd av föreskrifterna om att ersättningsbelopp i vissa fall — bland annat beträffande med äganderätt rekvirerade motorfordon — skall insättas å särskilt konto i postgiroörelsen, intill dess sex månader förflutit efter insättningen. Se lagen den 20 oktober 1939 (nr 734) med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt fartygsuttagningslagen m. fl. lagar samt i anslutning därtill meddelad kungörelse den 30 december 1939 (nr 954; ändrad S. F. S. 1940: 662 och 879).

Av det ovan anförda torde framgå att syftet med motionen i möjligaste mån synes vara tillgodosett genom gällande bestämmelser. Stockholm den 12 mars 1943.

På riksvärderingsnämndens vägnar:

HILDING FORSSMAN.

Tore Schaffer.